

Semih ZEKA*

KİŞİLER BAĞLAMINDA AYŞE KULİN'İN <i>HER YERDE KAN VAR</i> ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME	A STUDY ON AYŞE KULİN'S NOVEL NAMED "HER YERDE KAN VAR" IN THE CONTEXT OF NOVEL CHARACTERS
<p>ÖZET</p> <p>Bu çalışmada Ayşe Kulin'in "Her Yerde Kan Var" isimli romanına Sultan Abdülaziz'in hal'ini gerçekleştiren ve bu hal'den doğrudan etkilenen kişilerin hangi yönleriyle yansıdığının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma Ayşe Kulin'in "Her Yerde Kan Var" isimli romanının müstakil olarak ilk defa ele alınması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada nitel araştırma yönteminin durum çalışması deseni kullanılmış, veri toplama aracı olarak doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Araştırmanın veri toplama kaynağını Ayşe Kulin'in 2019 yılında yayımlanan "Her Yerde Kan Var" isimli romanı oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizi, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tümevarımsal içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda yazarın çoklu anlatıcı tekniği ve ben anlatıcı diliyle romanda yer alan kişileri farklı bilinçlerden ve birbirlerinden farklı ve hatta birbirine zıt özellikleriyle yansıttığı görülmüştür. Yazarın Sultan Abdülaziz'e darbe gerçekleştiren kişilerin olumsuz özelliklerini vurgularken bu darbenin muhataplarını da tamamen kusursuz göstermediği tespit edilmiştir.</p> <p>Anahtar kelimeler: Ayşe Kulin, Tarihi Roman, Türk Romanı</p>	<p>ABSTRACT</p> <p>In this study, it is aimed to determine in what aspects the personality traits of the people who staged a coup against Sultan Abdülaziz and were directly affected by this coup reflected in Ayşe Kulin's novel "Her Yerde Kan Var". This study is important; because it was done for the first time focusing solely on this novel. Qualitative research method and case study design of this method were used in the study. Document analysis was used as a data collection tool. The data collection source of the research is Ayşe Kulin's novel "Her Yerde Kan Var", published in 2019. The data obtained was analyzed by inductive content analysis which is compatible with the qualitative research approach. It was seen that the author reflected the people in the novel from different consciousnesses with multiple narrators and the self-narrator technique. In addition, it has been determined that the author reflects these people with their different and contradictory characteristics. Besides, the author emphasizes the negative characteristics of the people who staged a coup against Sultan Abdülaziz and does not portray the addressees of this coup as completely perfect.</p> <p>Keywords: Ayşe Kulin, Historical Novel, Turkish Novel</p>

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Kayseri/Türkiye. E-Posta: semihzeka@gmail.com / Assoc. Prof. Dr., Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Kayseri/Türkiye, E-Mail: semihzeka@gmail.com

Giriş

Roman ve hikâye gibi anlatma esaslı eserlerde okuyucunun dikkatini çeken unsurlardan biri anlatıcıdır. Anlatma esaslı eserlerde anlatan ve anlatılanın önemli iki unsur olduğunu belirten Çetişli, anlatıcıyı “*masalı, efsaneyi, hikâyeyi, romanı okuyucu/dinleyici durumundaki bizlere anlatan varlıktır*” (Çetişli, 2014, s. 102) şeklinde tanımlar. Anlatıcı, anlatma esaslı eserlerde hayata en yakın unsurdur ve onun aracılığı ile eserdeki diğer unsurlar kendilerine yer bulur (Tekin, 2001, s.17-18). Anlatmaya dayalı edebi eserlerde yazarlar, öncelikle anlatıcı veya anlatıcıları belirler. Bunlar, yazarın vermek istediği düşünceye ve yansıtmak istediği olaya göre şekil alırlar (Aktaş, 2003, s. 78). Çetin ise anlatıcı için “*romanda geçen tüm olan biteni, kişileri, davranışlarını, düşünce, duygu ve hayallerini, çevreyi, mekânı, zamanı; kısaca romanda bulunan her şeyi okuyucuya aktaran, sunan kişidir*” (2017: 105) der. Kıran ve Kıran (2007, s. 133), anlatının temel unsurlarından biri olan anlatıcının, anlatının okur tarafından okunması durumunda kâğıt üzerinde varlık kazanan “*anlatının bir kesiti*” olduğunu ifade eder.

Anlatma esaslı eserlerde anlatma, üç şahıs zamiri ile gerçekleşir: üçüncü tekil şahıs anlatıcı, birinci tekil şahıs anlatıcı ve ikinci çoğul şahıs anlatıcı (Tekin, 2001). Üçüncü tekil şahıs anlatıcıyı, “gözlemci anlatıcı” olarak ifade eden Çetin, bu anlatıcının “o anlatıcı”, “yazar anlatıcı”, “benzer anlatıcı”, “heterodiegetic”, “observer-narrator” ve “auktoriyal” isimleriyle literatürde yer aldığını altını çizer. Çetin, gözlemci anlatıcının görgü tanığı ve haber sunucusu gibi gözlemlediği olayları anlatan bir konumda olduğunu belirtir. Bunun yanında “gözlemci anlatıcıya” “meddah anlatıcı” da denildiğini belirten Çetin, gözlemci anlatıcının bazı romanlarda olayları kesip araya girdiğini, okuyuculara “ey okur” şeklinde hitap ettiğini, onlarla sohbet ettiğini, yorumlarda bulunduğunu ve ahlak dersi verdiğini ifade eder (Çetin, 2017, s. 106).

Üçüncü tekil şahıs anlatıcı tipi, eserlerde üç şekilde yer alabilir: ilahi, yansız ve kişisel. Yazarlar, eserlerinde üçüncü tekil şahıs anlatıcı tipinin sunduğu bu üç düzeyden birini kullanabileceği gibi üçünü de eserine yansıtabilir (Tekin, 2001, s. 28-29). Bu anlatıcı şeklini “tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı” olarak isimlendiren ve “hâkim anlatıcı”, “omniscient anlatıcı”, “üst-anlatıcı”, “tümbili”, “tanrı-yazar” şeklinde de isimlendirildiğini ifade eden Çetin, tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı için şu açıklamada bulunur: “*Bu anlatıcı, romanın bütününe, kişilerin ruh dünyalarına, zamanın öncesi ve sonrasına, uzayın her mekânına nüfuz eden soyut bir bilinçtir. Her şeyi bilir, her şeyin farkındadır ve her şeyi görmektedir*” (Çetin, 2017, s.110).

Üçüncü tekil şahıs anlatıcı tipinin ilahi/tanrısal konumlu bakış açısını Aktaş (2003, s. 88-89) “hâkim bakış açısı” olarak ifade eder ve her şeye hâkim bir konumda bulunan bu anlatıcının bildiklerinin kaynağını vermek mecburiyetinde olmadığını altını çizer. Kurmaca bir varlık olan anlatıcı, yazarın diliyle olayları, kişileri, mekânı ve zamanı yansıtır. Kıran ve Kıran, bu anlatıcı tipinin sahip olduğu bakış açısını “sıfır odaklayım” ile ifade eder ve şunu ekler: “*Kısacası, sıfır odaklayım her şeyi bilen her şeyi gören bir anlatıcının bakış açısıdır. Ve sonuç olarak okur ile paylaştığı anlatının tüm verilerine egemendir*” (2007, s. 142). Aytaç (1999), bu bakış açısını “olimpik konum” olarak ifade eder ve “*Olimpik konum, anlatıcının bizzat kendini hissettirdiği, yani anlatıcının anlatılanların arkasına gizlenip yok olmadığı pasajlarda vardır*” (s. 69) der.

Üçüncü tekil şahıs anlatıcının eserde yer alma şekillerinden birisi “yansız” konumdur. Tekin (2001, s. 37) yansız konumdaki anlatıcının, ilahi anlatıcının aksine, olaylara ve kişilere tarafsız bir gözle baktığını, olayların ve kişilerin izleyicisi olduğunu belirtir. Bu anlatıcıyı “nesnel tutumlu gözlemci anlatıcı” şeklinde ifade eden Çetin, bu anlatıcının özelliklerini şu şekilde verir:

“Okuyucularla kişileri başbaşa bırakır, olayları, varlıkları, durumları tasvir eder, kişilerin hareketlerini belirtir, konuşmalarını aktarır ve bundan öteye pek bir şeye karışmaz. Kişilerin iç dünyalarına inemez, ne düşündüklerini bilmez” (2017, s. 107). Üçüncü tekil şahıs anlatıcının bu düzeyine “müşahit-anlatıcı” diyen Aktaş (2003, s. 105), müşahit-anlatıcının gördüklerini kendi bilgisi ve tecrübesine göre yorumlayabildiğini, bu bilgisini diğer kaynaklar vasıtasıyla arttırabildiğini vurgular.

Üçüncü tekil şahıs anlatıcının yansız şeklinin eserdeki olay veya olayları, kişileri, mekânı ve zamanı görüş açısı, gözlemci figürün bakış açısıdır. Çetişli (2014, s. 109) ise “*Müşahit bakış açılı anlatıcı, hem üçüncü tekil (o) hem de birinci tekil (ben) olabilir*” der. Tekin (2001, s. 52) bu bakış açısı ile anlatıcının gerçekleşen olayları ve bu olaylarda yer alan kişileri, mekânı daha iyi anlayabilmesinde okuyucuya yardımcı olduğunu belirtir. Bu bakış açısını “dış odaklayım” şeklinde ifade eden Kıran ve Kıran (2007, s. 144), anlatıcının öncelikle sıfır odaklayımda olduğu gibi olayların dışında olduğunu, kahramanların düşüncelerini ve duygularını vermediğini ve olaylara yansız bir tavırla yaklaştığını belirtir. Anlatıcı bu bakış açısından kişileri ve olayları dışarıdan birinin gözlemlediği gibi görür ve esere yansıtır.

Üçüncü tekil anlatıcının bir diğer düzeyi olan “kişisel anlatımda” anlatıcı, roman veya hikâyenin kişisi ile özdeşleşir ve olayları, durumları, kişileri, çevreyi vs. onun gözüyle görür. Bu düzeyde gören roman kişisi, anlatan anlatıcıdır (Tekin, 2001, s. 38). Çetin (2017, s. 108), bu anlatıcı düzeyini “öznel tutumlu gözlemci anlatıcı” şeklinde ifade eder ve gözlemci anlatıcının kendini roman kişisiyle özdeşleştirdiğini, adeta onun bedenine girdiğini ve onun diliyle konuştuğunu belirtir. Bu anlatıcı düzeyinin sahip olduğu bakış açısına “iç odaklayım” diyen Kıran ve Kıran (2007, s. 145), anlatıcının kahramanın kimliğine büründüğünü, kahramanın düşündüğünü, hissettiğini ve yaptığını dile getirdiğini belirtir.

Anlatma esaslı eserlerde birinci tekil şahıs anlatıcı tipi yer alabilir. Çetin (2017, s. 112), bu anlatıcı tipini, “özne anlatıcı” şeklinde ifade eder ve “tanık anlatıcı”, “birinci kişi anlatıcı”, “ben anlatıcı”, “benzer anlatıcı”, “first person”, “homodiegetic” gibi isimlerinin de bulunduğu altını çizer. Tekin (2001, s. 41), bu anlatıcı tipinin etrafını görebilme, anlayabilme, bilebilme ve bunları ifade edebilme gücü kadar okuyucunun görebildiğini, anlayabildiğini, bilebildiğini belirtir. Aktaş (2003, s. 93-94), bu anlatıcı tipine “kahraman-anlatıcı” der ve olayların, bu olayların içinde yer alan şahısların/varlıkların, mekânların ve zamanın eserin kahramanlarından biri tarafından verildiğini, anlatıcının, bu kahramanın kabiliyetinin ötesine geçemediğini ifade eder. Bu anlatıcı tipinin sahip olduğu bakış açısı, tekil bakış açısıdır. Bu bakış açısından olaylar, kişiler ve mekânlar tek bir kişinin bakış açısından sunulur (Tekin, 2001, s. 53). İkinci çoğul anlatıcı ise eserlerde çok az tercih edilir. Bunda roman yazarını çok kısıtlayıcı olması etkilidir (Tekin, 2001, s. 27).

Birey, tek bir özellikle var olmadığı gibi etrafındaki insanlar, onu kendi kabiliyetleri ve ruh hallerine göre algılar. Yazarlar, insanı farklı yönleriyle eserlerine yansıtılabilmek için türlü yollara başvurabilirler. Bu yollardan biri eserde kullanılan çoğul bakış açısıdır. Tekin (2001, s. 55-58) geleneksel romanda tek merkezli olan anlatmanın, bu bakış açısı ile birçok kahramanın bilincinde gerçekleşmeye başladığını, aynı durumun, olayın, kişilerin farklı eğitim ve sosyo-kültürel yapıya sahip anlatıcıların bakış açısından esere yansıtıldığını belirtir. Aktaş (2003, s. 77-78), eserlerin, bakış açılarına göre bölümlere dahi ayrılabilmediğini, ancak bunların arasında bir bağlantının olduğunu ifade eder.

Çetişli (2014, s. 110), çoğul bakış açısının ve anlatıcıların iki şekilde esere yansıdığını ifade eder. Bunlardan birincisi yazarın hâkim, müşahit ve kahraman bakış açılı anlatıcıyı bir arada kullanmasıdır. Bu yöntem ile bir olayın, insanın ya da varlığın birden fazla bakış açısı ve bu bakış açısına sahip anlatıcılar ile anlatılması temin edilir. İkinci yöntemde ise eserde tek bir anlatıcı esastır ve olay örgüsünde bulunan kahramanlardan birkaçının da bakış açısı yer yer devreye sokulur. Çetişli (2014, s. 110) çoğul bakış açısında “kinaye mesafesi” üzerinde durur ve kinaye mesafesinin, hâkim bakış açısıyla, asıl kahramana ait bakış açısı arasında oluşan fark olduğunu belirtir. Çetin ise çoğul anlatıcı ve bu anlatıcı düzeyinin sahip olduğu bakış açısı için “*Roman kişilerinin kendi kendilerini ayrı ayrı anlatması ve kendi kendilerini ifade etmeleridir. Ayrıca bir romanda birden çok anlatıcı tipine yer verilmelidir*” (Çetin, 2017, s. 115) der.

Sazyek (2020, s. 50), “çoğul bakış açısı” ile “çoklu anlatıcı”nın birbirinden farklı olduğunu belirtir. Ona göre “çoğul bakış açısı” figür olmayan bir anlatıcının anlattığı romanlarda söz konusu olabilir. Sazyek, çoğul bakış açılı kurmaca yapılarında olayları, insanları ve gerçekliği algılama ve yorumlama inisiyatifinin figürler arasında paylaşıldığını, “aktarma yetkesi”nin sadece bir kişide, figür olmayan anlatıcıda bulunduğunu ifade eder. Sazyek, “çoklu anlatıcı”yı ise “*Bir romanda birden çok figürün anlatıcı konumunda olması durumunu karşılayan terimdir*” (Sazyek, 2020, s. 101) şeklinde tanımlar. Bu noktada o, içeriği “aktarma yetkesi”nin eserdeki figürlere verildiğinin altını çizer.

Ayşe Kulin, biyografi yazarı olarak adını duyurur. İlk romanı “Adı Aylin” ve ardından kaleme aldığı “Füreyâ” adlı romanları biyografik karakterli romanlardır. Kulin, “Sevdalinka” adlı romanında Boşnak-Sırp savaşı bağlamında kadın erkek ilişkilerini ele alır. “Köprü” adlı eserinde ise Erzincan Kemaliye Köprüsü’nün yapımı bağlamında yaşananları aktarır. “Nefes Nefese” adlı romanında II. Dünya Savaşı sırasında Türk diplomatlarının çalışmalarını, Demokrat Parti’nin yönetim anlayışını ve 27 Mayıs darbesini ele alır. “Gece Sesleri” adlı romanında Egeli bir ailenin kırklı yıllardan günümüze kadar yaşadıklarını yansıtır (Gündüz, 2011, s.535). Enginün’ün (2016, s.440) “Adı Aylin”, “Sevdalinka” ve “Füreyâ” adlı biyografik romanlarıyla çok satanlar arasına giren bir yazar olarak nitelendirdiği Ayşe Kulin, “Bir Gün”, “Umut”, “Gizli Anların Yolcusu”, “Bora’nın Kitabı”, “Dönüş”, “Handan”, “Tutsak Güneş”, “Kanadı Kırık Kuşlar”, “Kördüğüm”, “Son” isimli romanlarını; “Türkan-Tek ve Tek Başına”, “Hayat-Dürbünümde Kırk Sene”, “Hüzün-Dürbünümde Kırk Sene” anı-romanlarını kaleme alır. Yazar, ayrıca öykü, biyografi, deneme, şiir, çizgi roman, çocuk edebiyatı, derleme gibi edebî tür ve alanlarda da eserlere sahiptir.

Ayşe Kulin’in “Her Yerde Kan Var” isimli romanı 2019 yılında yayımlanır. Kulin, bu romanında Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi ve sonraki süreçleri anlatır. Yazar, bu eserde çoklu anlatıcı tekniği, birinci tekil şahıs (ben) anlatıcı ve onun bakış açısından yararlanır. Roman iki bölümden oluşur. Birinci bölüm Sultan Abdülaziz’e karşı gerçekleştirilen darbenin ilk beş gününü ele alır. Bu bölüm Sultan Abdülaziz’in annesi Pertevniyal Valide Sultan’ın Sultan Abdülaziz’in kız kardeşi Adile Sultan’a darbe esnasında yaşadıklarını anlattığı ve ondan yardım istediği mektubuyla başlar. Bu bölümde daha sonra Adile Sultan, Sadrazam Avni Paşa, Sultan V. Murat, Şevkefza Valide Sultan, Damat Nuri Paşa, birinci tekil şahıs (ben) anlatıcı ve bakış açısı ile yaşanan olaylara ve bu olaylarda yer alan kişilere dair duygu, düşünce ve yorumlarını aktarırlar. Bu bölümde Pertevniyal Valide Sultan, iki; Adile Sultan, iki; Sultan Murat, üç; Damat Nuri Paşa, iki; Şevkefza Valide Sultan, bir; Sadrazam Avni Paşa, bir alt bölümde birinci tekil şahıs (ben) anlatıcı ve bakış açısı ile yer alırlar.

“Her Yerde Kan Var” isimli romanın ikinci bölümü Sultan Abdülaziz’e karşı yapılan darbenin altıncı ve on beşinci günlerini yansıtır. Bu bölümde Pertevniyal Valide Sultan, Fahri Bey, Damat Nuri Paşa, Nazif Ağa, Şevkefza Valide Sultan, Mithat Paşa, Kolağası Çerkez Hasan Bey birinci tekil şahıs (ben) anlatıcı ve bakış açısı ile olaylar ve bu olaylarda yer alan kişilere dair duygu, düşünce ve yorumlarını aktarırlar. Bu bölümde Pertevniyal Valide Sultan, iki; Damat Nuri Paşa, iki; Nazif Ağa, iki; Şevkefza Valide Sultan, bir; Mithat Paşa, bir; Kolağası Çerkez Hasan Bey, bir; Fahri Bey, bir alt bölümde birinci tekil şahıs (ben) anlatıcı ve bakış açısı ile yer alırlar.

Yapılan alanyazın incelemesinde Ayşe Kulin ve eserleri üzerine on beş lisansüstü çalışmanın bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan dokuzunun (Yılmaz, 2004; Yeşilçiçek, 2010; Bildirici, 2010; Erdemci, 2011; Yumru, 2016; Kazak, 2018; Dost, 2018; Güney, 2019; Demir, 2019) “Her Yerde Kan Var” isimli romanın yayımlandığı Kasım 2019 öncesinde tamamlanması; dördünün (Çan, 2021; Aydın, 2021; Güzel, 2022; Dündar, 2022) incelenen konu nedeniyle “Her Yerde Kan Var” isimli romana yer vermediği tespit edilmiştir. Doğan’ın (2023) “Ayşe Kulin’in Romanlarında Bağımsız Kadın” başlıklı yüksek lisans tezinde “Her Yerde Kan Var” isimli romanda Adile Sultan’ın divan sahibi şaire olmasına değindiği; Çelik’in (2021) “Ayşe Kulin’in Romanlarında Balkanlar ve Tarih” başlıklı yüksek lisans tezinde ise Balkan coğrafyasının ve tarihi hadiselerin Kulin’in romanlarına yansımalarını incelediği fark edilmiştir. Ayşe Kulin’in romanları üzerine yazılmış akademik makaleler içinde yazarın “Her Yerde Kan Var” adlı romanını müstakil ele alan bir çalışmanın bulunmadığı belirlenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda Ayşe Kulin’in Her Yerde Kan Var isimli romanı üzerine hazırlanan bu çalışmanın alan yazındaki boşluğu doldurması ve sonraki çalışmalar için de araştırmacılara fikir vermesi yönüyle önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu çalışmada ilk olarak sözü edilen romanda Sultan Abdülaziz’e karşı düzenlenen darbeye rol alan ve bu darbeden birinci derecede etkilenen kişilerin özelliklerinin ne oranda ve hangi ben anlatıcılar vasıtasıyla yansıtıldığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın ikinci amacı ise bu kişilik özelliklerinin 19. yüzyıl Osmanlı Devlet yönetimine dair neyi ön plana çıkardığının tespit edilmesidir. Bu amaçlar doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Her Yerde Kan Var isimli romanda Sultan Abdülaziz’e karşı yapılan darbeye kimler ön plana çıkarılmıştır?
2. Her Yerde Kan Var isimli romanda Sultan Abdülaziz’e karşı yapılan darbenin birinci dereceden muhatapları kimlerdir?
3. Her Yerde Kan Var isimli romanda Sultan Abdülaziz’e karşı yapılan darbeye yer alan ve bu darbeden birinci derecede etkilenen kişiler romanda hangi özellikleriyle ve hangi anlatıcılar vasıtasıyla yansıtılmıştır?
4. Her Yerde Kan Var isimli romanda yer alan kişilerin özellikleri bağlamında 19. yüzyıl Osmanlı Devleti’ne dair hangi özellikler ön plana çıkarılmıştır?

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma “kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları, bağlı buldukları ortam içinde araştırmayı ve anlamayı ön plâna alan bir yaklaşımdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 37). Nitel araştırmalarda toplanan veri ön plandadır ve teorik çerçeve baştan belli değildir. Bunun yanında araştırmacı araştırma

yaptığı ortamın şartlarına, durum ve kültürüne karşı duyarlı olduğu gibi araştırma konusu olan insanların görüş, algı ve yorumlarına odaklanır. Ayrıca nitel araştırmalarda araştırma konusu detaylı çözümlenir, yorumlanır ve bunlar gerçekleştirilirken veri toplama ve bu verilerin çözümlenmesi birlikte yürür (Holloway ve Wheeler, 2002; Geertz, 2000, akt. Güler vd., 2015).

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden “durum çalışması” bağlamında yapılmıştır. “Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir” (Davey, 1991, akt. Subaşı ve Okumuş, 2017, s. 420). Toraman Türk (2023), durum çalışmasının amacını “(...) bir durumun derinlemesine analizini ve tanımını yapmak ve bu durum ya da durumlar için derinlemesine anlayış geliştirmektir” (s. 10), bu desenin kullanılmasının gerekçesini “bir durumu tanımlayıp yorumlama” (s.10) şeklinde belirtir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2021) doküman incelemesinin görüşme, anket, gözlem gibi veri toplama yöntemleri ile birlikte kullanılabilirdiği gibi tek başına da veri toplama yöntemi olarak kullanılabileceğini belirtir. Doküman (belge) tekniğini/yöntemini resmî ve özel olarak meydana getirilmiş belgelerin incelenmesi olarak ifade eden Sönmez ve Alacapınar söz konusu belgelerin neler olabileceğini şu şekilde verir: “Bunlar mektuplar, anılar, dilekçeler, yazıtlar, efsaneler, destanlar, günlükler, bildiriler, afişler, pullar, flamalar, paralar, bayraklar, giysiler, aletler, araçlar, kayıtlar, not defterleri, öğrenci, öğretmen, yönetici, hizmetli kayıt defterleri, anıtlar, resimler, filmler, öyküler, şiirler, masallar, oyunlar, gazeteler vb. olabilir” (Sönmez ve Alacapınar, 2018, s. 186).

Her Yerde Kan Var’da Sultan Abdülaziz’e karşı yapılan darbeye etkin rol alan ve bu darbeden doğrudan etkilenen kişilerin özelliklerinin incelendiği bu çalışmada veri toplama kaynağı, Ayşe Kulin’in Her Yerde Kan Var isimli romanıdır. Eser, 2019 yılında Everest Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. 270 sayfa olan roman, iki bölümden oluşmaktadır. Bu kitapta yazarın bazı hataları düzeltmesi nedeniyle Murat Bardakçı’ya teşekkürünü ifade ettiği bir sayfa, romana giriş sırasına göre bölümlere isimlerini veren saraylı kişilerin sonlarına dair açıklama, yazarın eseri kaleme alırken faydalandığı kitapların listesi ve romanda geçen kimi kelimelerin anlamının verildiği bir sözlük yer almaktadır.

Verilerinin Analizi

Verilerin analizinde tümevarımsal içerik analizine başvurulmuştur. Tümevarımsal içerik analizi, incelenen fenomen ile ilgili ön bilginin bulunmaması durumunda tavsiye edilen bir usuldür. Bu usulde araştırmacı metni incelerken önce kodlar oluşturur, daha sonra bu kodlardan hareketle kategorilere ulaşır. Benzer kodlar aynı kategoride değerlendirilir (Elo ve Kyngas, 2008, akt. Güler vd., 2015). Kategorilerden hareketle temalara ulaşılır. Saldana; kod, kategori ve tema bağlamında “Tema, kodlama, kategorizasyon ya da analitik bir yansıtma sürecinin çıktısı olabilir, ama bizzat kodlanan bir yapı değildir” (2019, s. 15) der.

Ayşe Kulin’in Her Yerde Kan Var isimli romanında Sultan Abdülaziz’e karşı gerçekleştirilen darbeye ön planda olan ve bu darbeden doğrudan etkilenen kişilerin özellikleri bağlamında gerçekleştirilen bu çalışmada öncelikle kişilik özellikleri kodlanmıştır. Bu kodlardan hareketle kişiler bağlamında kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler ise Sultan Abdülaziz’e karşı gerçekleştirilen darbeye ön planda olanlar ve bu darbenin birinci dereceden muhatapları

şeklinde iki tema altında değerlendirilmiştir. Araştırmada aynı özelliklerin farklı ifadelerle kodlanmasından kaçınılmıştır. Bu bağlamda kodlar ve kodların tekrarlanma sıklığı (frekans) belli aralıklarla kontrol edilmiş, kodlamalar arasında tutarlılığa dikkat edilmiştir. Veri kaynağı romanda araştırmaya konu olan roman kişilerinin özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, bu özelliklere dair elde edilen veriler kayıt altına alınmıştır. Bunun yanında bu çalışmada kategorilere ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

1. Sultan Abdülaziz'e Yapılan Darbede Ön Planda Olan Kişilerin Özelliklerine Dair Bulgular

Tablo 1. Avni Paşa'nın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	V. Murat (f)	Şevkefza Valide Sultan (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Pertevniyal Valide Sultan (f)	Adile Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Hasan Bey (f)	Fahri Bey (f)	Nazif Ağa (f)	Toplam
Güvenilmez	9	2	1	1	1	4					18
Kindar	6			1	2	1	1				11
Meşrutiyet Karşıtı	1	7					1				9
Makam Hırsı	6					2	1				9
Cinsel Güdülerinin Etkisinde	6				1						7
Ailesi Eşraftan Değil	5										5
Sebatla Çalışan	5										5
İyi Asker	5										5
Cinayet Azmettiricisi				2				1	1	1	5
Nankör					2						2
Kibirli	1	1				1					3
Yabancılarla İşbirliği	2										2
Açgözlü						2					2
Rüşvetçi	1						1				2
Bencil	1										1
Başarısında Tesadüfün etkisi	1										1
Hırsız							1				1
Toplam	49	10	1	4	6	10	5	1	1	1	88

Avni Paşa'nın özellikleri ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıları gösteren Tablo 1 incelendiğinde Avni Paşa'ya dair 17 farklı özelliğin 10 farklı ben anlatıcı ile dile getirildiği görülür. Bu özellikler içinde 18 defa (%20,45) tekrar edilmesi ile “güvenilmez” özelliği birinci sıradadır. Onu 11 tekrar (%12,5) ile “kindar” özelliği takip eder. Avni Paşa'ya dair özellikler içinde “başarısında tesadüfün etkisi” ve “hırsız” özelliklerinin birer defa (%1,13) ben anlatıcılar tarafından dile getirildiği görülür. Avni Paşa'ya dair özelliklere yine Avni Paşa'nın kendisi ben

anlatıcı olarak 49 defa (%55,68) değinir. Avni Paşa'nın özelliklerine 10'ar defa (%11,36) Sultan V. Murat ve Adile Sultan yer verir. Şevkefza Valide Sultan'ın, Hasan Bey'in, Fahri Bey'in ve Nazif Ağa'nın ben anlatıcı olarak Avni Paşa'nın özelliklerine birer defa (%1,13) değindiği fark edilir.

Ayşe Kulin'in Her Yerde Kan Var romanında Avni Paşa'nın en fazla güvenilirmez özelliği vurgulanır. Bu özelliği vurgulayan ben anlatıcılardan biri Avni Paşa'nın kendisidir. Romanda Avni Paşa, Sultan Abdülaziz'in devrilmesi gerektiğini Şirvanîzâde'ye söyler. Bu sırada Şirvanîzâde, sadrazam olur. Avni Paşa, Şirvanîzâde'nin kendisini padişaha ihbar edeceğinden endişelenerek Şirvanîzâde'nin padişaha darbe yapmak istediği yalanını bizzat padişaha söyler. Bunun üzerine Şirvanîzâde görevden alınır ve yerine Avni Paşa getirilir. Avni Paşa, bir süre sonra Şirvanîzâde'yi öldürtür: "*Sadrazam koltuğuna oturduğumda ilk işim, Şirvanîzâde'yi Hicaz Valiliğine tayin ederek İstanbul'dan uzaklaştırmak oldu. Zavallının, kısa bir süre sonra da Taif'te yediği yemekten zehirlenerek vefat ettiği haberi geldi!*" (Kulin, 2019, s. 49). Adile Sultan, Avni Paşa'nın güvenilirmez olduğunun altını şu şekilde çizer: "*Pehlivanlara mahsus gücüne kuvvetine rağmen kaderine razı olup itiraz etmeden, hemen giyinen ve sessizce sarayından çıkan biraderimin ata yadigarı palasına, Avni haini hangi sebeple göz dikti acaba?*" (Kulin, 2019, s. 167).

Avni Paşa'nın romanda en fazla vurgulanan özelliklerinden biri kindar olmasıdır. Ayşe Kulin onun bu özelliğini en fazla Avni Paşa'nın ben anlatıcılığında ifade eder. Avni Paşa'nın dışında onun kindarlığından söz eden ben anlatıcı ise Adile Sultan'dır. Adile Sultan, Avni Paşa'nın kindar oluşuna şu şekilde değinir: "*Hastalık derecesinde kindar ve hırslı Serasker Avni, bir karşı ihtilal olup Aziz tahta yeniden oturduğu takdirde, cezasız kalmayacağını bilirdi, böyle bir ihtimali ortadan tamamen kaldırmak üzere harekete geçeceğinden emindim*" (Kulin, 2019, s.179). Pertevniyal Valide Sultan ise Avni Paşa'nın kindar yönünü şu şekilde ifade eder: "*İyi asker olabilir de, Aziz'im onun iyi bir insan olmadığını göremedi gitti! Nedir bu kini onu en yüksek mertebelere tayin etmiş padişahına?*" (Kulin, 2019, s. 143).

Her Yerde Kan Var'da Avni Paşa'nın vurgulanan özelliklerinden biri kibirli olmasıdır. Onun bu özelliğini ifade eden ben anlatıcılardan biri Sultan V. Murat'tır. Sultan V. Murat, Avni Paşa'nın kendisini karşılama tavrını ifade ederken Avni Paşa'nın Osmanlı padişahı karşısında dahi kibirli duruşunu ifade eder: "*Serasker, elini fesine götürerek beni askerce selamladı, sonra da sağ taraftaki kapıyı açıp, sola kayarak, beni içeriye buyur etti. Ben ne yapayım şimdi? Bir hakan böyle mi karşılanır!*" (Kulin, 2019, s.71). Ayşe Kulin, Avni Paşa'nın eşraftan bir aileden gelmediğini yine Avni Paşa'nın ağzından romana şu şekilde yansıtır: "*Ey Eşekçi Ahmet'in oğlu Hüseyin Avni!, Sen tut, Isparta'nın bir köyünde, Eğridir eşrafından Hacımemişoğulları ailesine uşaklık eden adamın oğlu olarak dünyaya gel, Cenabıhak sana 'Yürü Ey Kulum' buyursun, sen de Rabbinin emrine boyun eğ ve yürü!*"(Kulin, 2019, s. 36).

Adile Sultan, Avni Paşa'nın makam hırsına ve açgözlülüğüne değinir: "*Murat'ı tahta oturtacak, gafil yeğenim zevküsefaya dalmış yaşarken, hain Paşa da Osmanlı mülkiünü istediği gibi idare edecek, cebini dolduracak, yedi kuşak sülalesini besleyecek ölçüde çalıp çırpacak!*" (Kulin, 2019, s.31). Pertevniyal Valide Sultan, Avni Paşa'nın nankör olduğunu dile getirir: "*Meğer Aziz'im, sadrazamlığı sırasında kendine hediyesi olan yıldız süslemeli beş çifte sadrazam kayığına boşuna bindirmemiş! Yalısınun önünden geçirip, bak işte, ben bu kayığı bana hediye etmiş padişaha bile darbe yapacak güçteyim, manasına gelen bir gövde gösterisiyle, izzet-i nefsinin kıracak, bir azap daha yaşatacak evladına aklınca!*" (Kulin, 2019, s. 143). Bunların yanında Avni

Paşa, ben anlatıcı olarak iyi bir asker olduğundan söz eder: “İlk cezamın ardından gözü pek ve iyi bir asker olduğum için, affa uğratılıp önce Yanya ve Teselya’daki tümenlere komutan tayin edilmiş, ardından da başlayan ayaklanmaları bastırmak üzere Girit’e yollanmıştım” (Kulin, 2019, s. 39).

Tablo 2. Şevkefza Valide Sultan’ın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri ifade Eden Ben Anlatıcılar

	V. Murat (f)	Şevkefza Valide Sultan (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Pertevniyal Valide Sultan (f)	Adile Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Toplam (f)
Güvenilmez		4	2	1	3		10
Makam Hırsı	3	6			1		9
Kindar	3	1	2	1		1	8
Batıl İnançlı	1	5			2		8
Rüşvetçi		3					3
Gösteriş Meraklısı	2						2
Yabancılarla İşbirliği		1			1		2
Eğitimi Yetersiz		1					1
Sabırla Bekleyen		1					1
Dindar		1					1
Hırsız						1	1
Toplam	9	23	4	2	7	2	46

Sultan Murat’ın annesi Şevkefza Valide Sultan’ın özelliklerini ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıları gösteren Tablo 2 incelendiğinde Şevkefza Valide Sultan’a dair 11 farklı özelliğin 6 farklı ben anlatıcı tarafından dile getirildiği görülür. Şevkefza Valide Sultan’a dair “Güvenilmez” özelliği 10 defa (%21,7) tekrar edilir. Bu özelliği, 9 defa (%19,5) tekrar ile “Makam Hırsı” özelliği takip eder. Şevkefza Valide Sultan’a dair “Eğitimi Yetersiz”, “Sabırla Bekleyen”, “Dindar” ve “Hırsız” özellikleri 1’er defa (%2,1) tekrar edilir. Şevkefza Valide Sultan’ın özelliklerine Şevkefza Valide Sultan’ın kendisinin ben anlatıcı olarak 23 defa (%50) değindiği görülür. Şevkefza Valide Sultan’ın özelliklerine ben anlatıcı olarak Sultan V. Murat’ın 9 defa (%19,5), Adile Sultan’ın 7 defa (%15,21) değindiği fark edilir. Şevkefza Valide Sultan’ın özelliklerine Sultan Abdülaziz’in annesi Pertevniyal Valide Sultan’ın ve Mithat Paşa’nın 2’şer defa (%4,3) değindikleri tespit edilir.

Ayşe Kulin’in Her Yerde Kan Var romanında Sultan Abdülaziz’e darbe düzenleyenler arasında Sultan V. Murat’ın annesi Şevkefza Valide Sultan da vardır. Şevkefza Valide Sultan’ın romanda ben anlatıcılar tarafından en fazla ön plana çıkarılan özelliği güvenilmez oluşudur. Şevkefza Valide Sultan, ben anlatıcı olarak bu özelliğini şu şekilde ifade eder: “(...) Kurnaz ol, kafanı kullan, kimseyle dalaşma, herkesin yüzüne gül, kimse ne düşündüğünü hiç bilmesin!” (Kulin, 2019, s.92). Onun bu özelliğini vurgulayan ben anlatıcılardan biri ise Adile Sultan’dır: “Pertevniyal’i ve bahtsız kardeşimi Topkapı zindanında bırakamazdım! İçten pazarlıklı Şevkefza’nın elinde oyuncak edemedim” (Kulin, 2019, s. 30).

Şevkefza Valide Sultan'ın romanda ön plana çıkarılan özelliklerinden biri onun makam hırsıdır. Romanda Şevkefza'nın bu özelliğini ifade eden ben anlatıcılardan biri Sultan V. Murat'tır. Sultan V. Murat, bunu şu şekilde ifade eder: “(...) *Üstelik, tahtı en şiddetle özleyen, sarayda en yüksek payeye ulaşmayı hasretle bekleyen validemdir, ben er ya da geç benim olacak taht için niye acele edeyim ki?*” (Kulin, 2019, s. 64). Şevkefza Valide Sultan'ın romanda sözü edilen özelliklerinden biri ise batıl inançlı olmasıdır. Onun bu özelliğini ben anlatıcı olarak Adile Sultan şu şekilde ifade eder: “*Günahı giybet edenlerin boynuna, kulağımıza bu ikisinin birbirlerine karşı çeşitli büyüler yaptırdıkları, nefes üflettikleri de gelirdi. Pertevniyal'inkileri kendini ve oğlunu korumak maksadıyla yapılmış ak büyüler, Şevkefza'ninkileri ise hasmını mahvetme niyetiyle yapılmış karabüyüler, diye duyardık.*” (Kulin, 2019, s. 172).

Tablo 3. Sultan V. Murat'ın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	V. Murat (f)	Şevkefza Valide Sultan (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Adile Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Toplam (f)
Asabının Bozuk Olması	1	9	6	4	1	2	23
Eğitim Seviyesi Üst Düzeyde		7	4	1			12
Alkol Bağımlısı	1	6	2		3		12
Sultan Abdülaziz'in Hal'ine Pişmanlık		10		1			11
Darbe Sonrası İrade Gösterememesi		7	1	1	1		10
Müsrif	1	6			2		9
Meşrutiyet Taraftarı		6			1		7
Sultan Abdülaziz'in Durumuna Duyarlılık Göstermesi		3		2			5
Yabancılarla Bağlantısının Olması	1	1	2			1	5
Osmanlı Devleti'ni Çağdaş Devletler Arasına Sokma İsteği		3	1				4
Sultan Abdülaziz'in Devrilmesi Sürecine Bilinçli Katılması		2					2
Avrupa Kültürüne Yakın Devlet Yönetiminde Tecrübesiz	1		1		1		2
Mevki/Makam Hırsı	1						1
Batıl İnançlı		1					1
Toplam	6	61	17	9	9	3	105

Sultan V. Murat'ın özelliklerinin ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıların verildiği Tablo 3 incelendiğinde Sultan V. Murat'a dair 15 farklı özelliğin belirtildiği görülür. Bu tabloda Sultan V. Murat'a dair özelliklerin ise 6 farklı ben anlatıcı ile dile getirildiği fark edilir. Sultan V. Murat'a dair “Asabının Bozuk Olması” özelliği 23 defa (%21,9) tekrar edilir. Bu özelliği 12 defa (%11,42) tekrar ile “Eğitim Seviyesi Üst Düzeyde” ve “Alkol Bağımlısı” özellikleri takip eder. Sultan V. Murat'ın “Devlet Yönetiminde Tecrübesiz”, “Mevki/Makam Hırsı” ve “Batıl İnançlı” özelliklerinin 1'er defa (%0,9) ifade edildiği görülür.

Tablo 3'te Sultan V. Murat'a dair özelliklerin en fazla, ben anlatıcı olarak yine kendisi tarafından ifade edildiği fark edilir. Sultan V. Murat, ben anlatıcı olarak 61 defa (%58,09) kendi özelliklerine değinir. İkinci olarak Şevkefza Valide Sultan, Sultan V. Murat'ın özelliklerine 17 defa (%16,19) değinir. Sultan V. Murat'ın özelliklerine en az Mithat Paşa yer verir. Onun Sultan V. Murat'ın özelliklerini 3 defa (%2,8) ifade ettiği tespit edilir.

Sultan Abdülaziz'e darbe yapanlar içinde Sultan V. Murat da yer alır. Romanda Sultan V. Murat'ın en fazla ön plana çıkarılan özelliği, asabının bozuk olmasıdır. Amcası Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi sürecinde yaşadığı baskı onun amcasının hayalini görmesine sebep olur:

Onlarca, yüzlerce belki de binlerce kadın! Karıncalar gibi kaynaşıyorlar. Saraya girdiler. Valide Sultan unvanına nihayet sahip olmuş cefakâr validem başta olmak üzere, Adile halamın ve peşi sıra kadınefendilerin, sultanların, hanım sultanların, ikballerin, gözdelerin, rütbe sırasıyla saray vazifelilerinin ve cariyelerin beni yerden eteklemesinin, etek öpmesinin sona ermesini beklerken, yine amcam Abdülaziz Han geçmez mi karşıma!

Bu sefer ruhbanların karşısında benim atamadığım kâhkahaları o atıyor ve 'Tahtımı elimden aldın lakin merasim tahtına oturamadın! Sen nasıl padişahsın?' diye alay ediyordu benimle (Kulin, 2019, s. 84-85).

Sultan V. Murat'ın asabının bozuk olduğuna değinenlerden biri sultanın annesi Şevkefza Valide Sultan'dır. O, bu durumu şu şekilde ifade eder: “Ağzının etrafı silme uçuk. Gözlerinin altı mosmor. Bakışları ürkek ceylan bakışı gibi. Elleri titrek. O güzel başı, kuş gibi boynuna gömülmüş. Ya hiç durmadan konuşuyor ya tek kelam etmiyor. Benim onun için üzüldüğüm ilk günlerden çok daha fena şimdi” (Kulin, 2019, s. 241).

Romanda Sultan V. Murat'ın eğitim seviyesinin üst düzeyde olduğu vurgulanır. Sultan V. Murat, amcası ile Avrupa ve Mısır seyahatlerini anlatırken Fransızcasının düzeyi, bilgi dağarcığı ve nezaketi ile herkesi etkilediğini şu şekilde ifade eder: “O seyahat esnasında ne kıymetli ahbaplar edinmişim, sayesinde... Lakin yine o seyahatlerde selis Fransızcam, malumat ve nezaketimle herkesin takdirini topladığım, imparatorluğuma şeref kattığım da bir hakikattir” (Kulin, 2019, s. 63). Onun bu yönüne Damat Nuri Paşa ben anlatıcı olarak şu şekilde yer verir: “(...) Hünkâr pederlerinin bizzat çektiği besmele merasiminden sonra, saray dershanesinde, yaşları yakın kardeşleri ve üst mevkilerdeki memurların çocukları ile birlikte ilk derslerine başlamışlar. Geleneksel din ve saray derslerinin yanı sıra, birlikte Farsça, Fransızca ve musiki dersleri de almışlar” (Kulin, 2019, s. 112).

Ayşe Kulin, Sultan V. Murat'ın özellikleri içinde onun alkol bağımlılığına 12 defa ve dört farklı ben anlatıcı ile değinir. Bu ben anlatıcılardan biri de Adile Sultan'dır. O, yeğeninin alkol bağımlılığını şu şekilde ifade eder: “Aziz Han biraderimin tek derdi, yeğeninin ayağına dolaşmamasıydı. Murat'ı tahtta gözü olmadığı sürece, ne isterse yapsın diye serbest bırakmıştı. Çok içmesine dahi karışmadı” (Kulin, 2019, s. 24). Sultan V. Murat'ın romana yansıyan özelliklerinden biri de müsrif oluşudur. Onun bu özelliğini ben anlatıcı olarak Avni Paşa şu şekilde belirtir: “Namık Kemal'in Tai'fe sürülmesinden ve Jön Türklerin de Avrupa'ya kaçmalarından sonra iyice rahatlayan padişahın, Murat Efendi'nin borçlarını hazine-i hassaya ödettiğini ve yeğenine herhalde artık uslu durması için dört yüz altınlık bir ek ödenek tahsis etmiş olduğunu da öğrenmişim” (Kulin, 2019, s. 51).

Her Yerde Kan Var'da Sultan V. Murat'a dair özellikler içinde onun gerçekleştirilen darbenden pişmanlık duyması vurgulanır. Bu durumu en fazla dile getiren ise ben anlatıcı olarak Sultan V. Murat'ın kendisidir: “*Amcamı hatırlayınca, bu sefer fena oldum, mahcup oldum, pişman oldum, gözlerime yaşlar doldu, dudaklarım titremeye başladı*” (Kulin, 2019, s. 81). Ayşe Kulin, onun pişmanlığını Damat Nuri Paşa'nın ben anlatıcılığında romana şu şekilde yansıtır: “*Bana Feriye Karakolu'nda konuşulanları birkaç kere üst üste anlattırınca, anladım ki, halkın Sultan Aziz'i onun öldürdüğünü zannetmesi ihtimali amcasının ölümüne duyduğu büyük acıyı dahi bastırıyordu ve hatta o anda tahta geçtiğine dahi bin pişmandı*” (Kulin, 2019, s. 230-231).

Her Yerde Kan Var'da Sultan V. Murat'a dair en az zikredilen özellikler, devlet yönetiminde tecrübesiz oluşu, mevki/makam hırsının ve batıl inançlarının olmasıdır. Ben anlatıcı olarak Avni Paşa, Sultan V. Murat'ın devlet tecrübesinin olmamasına şu şekilde değinir: “*Keşke Abdülaziz'in tahtında, devlet idaresindeki tecrübesi sıfır olan ve zevküsefadan kafasını kaldırmayan Murat Efendi otursa, dizginleri hepten elime alıp Osmanlı mülkünü ne de güzel idare edebilirdim, diye düşündüm*” (Kulin, 2019, s. 45). Avni Paşa, Sultan Abdülaziz'in yeğenini para ile dizginleme düşüncesinin yanlış olduğunu ifade ederken Sultan Murat'ın makam hırsını şu şekilde belirtir: “*Paranın açmayacağı kapı yoktur zannediyordu padişah! Galiba mevki hırsı, bazen paradan daha ağır basabiliyor*” (Kulin, 2019, s. 51). Ben anlatıcı olarak Sultan V. Murat, batıl inançları olduğunu ise şu şekilde ifade eder: “*Bugün cülusumun üçüncü günü! Gözlerimi açtım ki, zihnim üç günden beri ilk kez berrak. Üçlerde keramet vardır diye mi acaba, bir ferahlama geldi ruhuma bu sabah...*” (Kulin, 2019, s. 121).

Tablo 4. Mithat Paşa'nın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri ifade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	V. Murat (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Pertevniyal Valide Sultan (f)	Adile Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Toplam (f)
Meşrutiyet Taraftarı	3	1			2	4	10
Avrupa'yı ve Avrupa Kültürünü Bilir	3			1			4
Güvenilmez	1						1
Kibirli	1		1				2
Abdülaziz'in Hal'ine Pişman						2	2
Alkol Aldığında Çok Konuşan	1						1
Çalışkan	1						1
Sultan Murat İle Arası İyi	1						1
Etkileyici Konuşan	1						1
Toplam	13	1	1	1	2	6	24

Mithat Paşa'nın özellikleri ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıları gösteren Tablo 4 incelendiğinde Mithat Paşa'ya dair 9 farklı özelliğin 6 farklı ben anlatıcı ile dile getirildiği görülür. Bu özellikler içinde 10 defa (%41,6) tekrar edilmesi ile “Meşrutiyet Taraftarı” özelliği birinci sıradadır. Onu 4 tekrar (%16,6) ile “Avrupa'yı ve Avrupa Kültürünü Bilir” özelliği takip eder.

Mithat Paşa'ya dair özellikler içinde “Alkol Aldığında Çok Konuşan”, “Çalışkan”, “Sultan Murat İle Arası İyi” ve “Etkileyici Konuşan” özelliklerinin birer defa (%4,1) ben anlatıcılar tarafından dile getirildiği görülür. Mithat Paşa'ya dair özelliklere Avni Paşa'nın ben anlatıcı olarak 13 defa (%54,1) değindiği görülür. Mithat Paşa'nın özelliklerine ikinci sırada ben anlatıcı olarak yine Mithat Paşa'nın kendisinin 6 defa (%25) değindiği fark edilir. Sultan V. Murat'ın, Damat Nuri Paşa'nın, Pertevniyal Valide Sultan'ın ben anlatıcı olarak Mithat Paşa'nın özelliklerine birer defa (%4,1) değindiği görülür.

Her Yerde Kan Var'da Abdülaziz'e darbe yapanlar arasında Mithat Paşa da yer alır. Onun üzerinde en fazla durulan özelliği Meşrutiyet taraftarlığıdır. Ben anlatıcı olarak Mithat Paşa kendi meşrutiyet taraftarlığını şu şekilde ifade eder: “Güvendiğim dağlara kar yağdı! İhtilali niçin yaptık biz? Meşrutiyet için!” (Kulin, 2019, s. 249). Adile Sultan ise onun meşrutiyet taraftarlığına şu şekilde yer verir: “Adam düşündüğünü ve arzusunu hiçbir zaman saklamadı ki! Aklını meşrutiyet diye bozmuş bir kişi o!” (Kulin, 2019, s. 31). Mithat Paşa'nın romana yansıyan özelliklerinden biri de Sultan Abdülaziz'in devrilmesine duyduğu pişmanlıktır. Bunu o, şu şekilde ifade eder: “Biz ne yaptık, akli melekelerin azalması dolayısıyla kötü idareden dolayı vatana ihanet gibi çetrefil bir cümle kurarak ve Hayrullah'ı da alet ederek... İtiraf ediyorum işte, halt ettik!” (Kulin, 2019, s. 251).

Tablo 5. Rüştü Paşa'nın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri ifade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	V. Murat (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Adile Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Hasan Bey (f)	Toplam (f)
Güvenilmez	1	1	1	2		1	6
Meşrutiyet Karşıtı	1	3					4
Makam Hırsı	3				1		4
Devlet Yönetiminde Tecrübeli	3						3
Sorumluluktan Kaçan	1	1		1			3
Açgözlü	1						1
Nankör				1			1
Toplam	10	5	1	4	1	1	22

Sultan Abdülaziz'e darbe tertip edenlerin içinde yer alan isimlerden biri Rüştü Paşa'dır. Tablo 5 incelendiğinde Rüştü Paşa'ya dair 7 farklı özelliğin 6 farklı ben anlatıcı tarafından dile getirildiği görülür. Rüştü Paşa'ya dair “Güvenilmez” özelliği 6 defa (%27,2) tekrar edilir. Bu özelliği 4'er defa (%18,18) tekrar ile “Meşrutiyet Karşıtı” ve “Makam Hırsı” özelliği takip eder. Rüştü Paşa'ya dair “Açgözlü” ve “Nankör” özelliklerine ise 1'er defa (%4,5) değinilir. Rüştü Paşa'nın özelliklerine ben anlatıcı olarak Avni Paşa 10 defa (%45,45) değinirken Damat Nuri Paşa, Mithat Paşa ve Hasan Bey 1'er defa (%4,5) değinir.

Ayşe Kulin'in Her Yerde Kan Var adlı romanında Rüştü Paşa, ben anlatıcı olarak yer almaz; ancak diğer ben anlatıcılar ondan söz ederler. Bu anlatıcılar tarafından Rüştü Paşa'nın üzerinde en fazla durulan özelliklerinden biri güvenilmez oluşudur. Adile Sultan, Rüştü Paşa'nın güvenilmez biri oluşuna şu şekilde değinir: “Sen ne içten pazarlıklı imişsin meğer! Hâlbuki korkaklığınla,

tereddütlerinle, mesuliyet gerektiren herhangi bir durumla karşılaştığında hemen istifa edip kendini emniyete almanla nam salmış idin” (Kulin, 2019, s. 32). Rüşti Paşa'nın vurgulanan bir özelliği de meşrutiyet karşıtlığıdır. Onun bu özelliğini Sultan V. Murat şu şekilde belirtir: “Sadrazam Rüşti Paşa dünden beri ağız birliği etmiş Serasker ile. Bizimki gibi çok milletli ve çok dinli memleketlerde meşrutiyet idaresi hiç uygun değildir, demeye başladı” (Kulin, 2019, s. 104).

Tablo 6. Damat Nuri Paşa'nın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Damat Nuri Paşa (f)	Mithat Paşa (f)	Toplam (f)
Hırsız	5	1	6
Paragöz	4		4
Güvenilmez	1		1
Mevki Hırsı	1		1
Toplam	11	1	12

Damat Nuri Paşa'nın özelliklerinin ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıların verildiği Tablo 6 incelendiğinde Damat Nuri Paşa'ya dair 4 farklı özelliğin belirtildiği görülür. Damat Nuri Paşa'ya dair bu özelliklerin ise iki ben anlatıcı tarafından dile getirildiği fark edilir. Damat Nuri Paşa'ya dair en fazla üzerinde durulan özellik 6 tekrar (%50) ile “Hırsız” özelliğidir. Bunu 4 tekrar (%33,3) ile “Paragöz” özelliği takip eder. Damat Nuri Paşa'nın özelliklerine ben anlatıcı olarak en fazla Damat Nuri Paşa'nın değindiği fark edilir. Damat Nuri Paşa, 11 defa (%91,6) kendi özelliklerini belirtir.

Ayşe Kulin, Her Yerde Kan Var'da Damat Nuri Paşa'ya ben anlatıcı olarak yer verir. Damat Nuri Paşa'nın hakkında bilgi, ben anlatıcı olarak yine kendisi ve Mithat Paşa üzerinden verilir. Onun en fazla ön plana çıkan özelliği hırsız oluşudur. Onun bu özelliğini yine ben anlatıcı olarak kendisi şu şekilde verir: “Rikab-ı şahaneye mahsus tabir edilen ve padişahattan başka kimsenin binemeyeceği bu muhteşem hayvanları önce derin bir hayranlıkla seyrettim, sonra da seyislere atların, verdiğim adresteki ahırlara naklini buyurdum. Aralarından birkaç atı da kendime ayırdım” (Kulin, 2019, s. 118). Damat Nuri Paşa'nın özelliklerinden biri de mevki hırsı içinde olmasıdır. Bunu o, şu şekilde ifade eder: “(...) Padişahları memnun etmenin ne zor olduğunu kendi pederimin tecrübelerinden öğrenmiş olduğumdan, yeni makamımda rahat etmek hatta çok daha yüksek mevkilere gelebilmek için, Şevkefza Sultan'ın gözüne girmenin şart olduğunun idrakinde idim” (Kulin, 2019, s. 113).

Tablo 7. Hayrullah Efendi'nin Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Adile Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Hasan Bey (f)	Toplam (f)
Güvenilmez	2	1			1	4
Liyakatsiz	2		1			3
Mevki Hırsı	1			1		2
Kindar	1					1
Paragöz			1			1
Nankör			1			1
Toplam	6	1	3	1	1	12

Hayrullah Efendi'nin özellikleri ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıları gösteren Tablo 7 incelendiğinde Hayrullah Efendi'ye dair 6 farklı özelliğin belirtildiği görülür. Hayrullah Efendi'nin özelliklerinin belirtilmesinde ise 5 farklı ben anlatıcının kullanıldığı fark edilir. Hayrullah Efendi'ye dair "Güvenilmez" özelliği dört tekrar (%33,3) ile en fazla üzerinde durulan özelliktir. Bu özelliği 3 tekrar (%25) ile "Liyakatsiz" özelliği takip eder. Hayrullah Efendi'nin özelliklerine en fazla Avni Paşa değinir. Avni Paşa'nın 6 defa (%50) Hayrullah Efendi'nin özelliklerine değindiği görülür.

Sultan Abdülaziz'in devrilmesinde fetvayı veren şeyhülislam, Hayrullah Efendi'dir. O, romanda ben anlatıcı olarak yer almayan ancak özellikleri verilen kişilerden biridir. Hayrullah Efendi'nin ön plana çıkan özelliklerinden biri liyakatsiz oluşudur. Onun bu özelliğini Avni Paşa, ben anlatıcı olarak şu şekilde ifade eder: "(...) Okuduğu gazellerle Padişah'ın da kalbini kazandığı için mahalle imamlığından saray imamlığına, sonra da Padişah'ın sayısız gaflet anlarından birinde şeyhülislamlığa getirdiği fakat hatasını anlayıp, otuz sekiz günün sonunda bu makamdan aldığı kişiydi" (Kulin, 2019, s. 53-54). Ben anlatıcı olarak Adile Sultan, Hayrullah Efendi'nin nankör oluşuna şu şekilde değinir: "(...) Tam da o anda bir araba daha yanaştı kapıya. İçindeki indi, baktım Şeyhülislam Hayrullah nankörü!" (Kulin, 2019, s. 35). Mithat Paşa ise Hayrullah Efendi'nin hem açgözlü hem de mevki hırslı içinde oluşunu şu şekilde ifade eder: "Aziz Han üstelik gelmiş geçmiş çoğu sultandan daha fazla mütedeyyin olduğu halde, cinnet içinde bulunmadığı da besbelli iken, açgözlü bir şeyhülislama mevki vaatlerinde bulunarak cinnet fetvası yazdırmış olmanın vebalini ödüyor olmalıyız" (Kulin, 2019, s. 251).

Tablo 8. Süleyman Paşa'nın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	Pertevniyal Valide Sultan (f)	Mithat Paşa (f)	Toplam (f)
Meşrutiyet Taraftarı	1			1
Nankör		1		1
Makam Hırslı			1	1
Toplam	1	1	1	3

Süleyman Paşa'nın özelliklerinin ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıların gösterildiği Tablo 8 incelendiğinde Süleyman Paşa'nın 3 farklı özelliğinin dile getirildiği görülür. Bu tabloda aynı zamanda Süleyman Paşa'ya dair özelliklerin 3 farklı ben anlatıcı tarafından ifade edildiği görülür. Süleyman Paşa'nın sözü edilen üç özelliği 1'er (%33,3) defa belirtilir.

Her Yerde Kan Var isimli romanda ben anlatıcı olarak yer almayan Süleyman Paşa'nın zikredilen özelliklerinden biri Meşrutiyet taraftarı olmasıdır. Romanın ben anlatıcılarından Avni Paşa, onun bu özelliğine şu şekilde değinir:

İki yıl kadar önce Harbiye ve askerî mektepler kumandanlığına getirilmiş olan Süleyman, Harbiye'de benim talebemi. Aynı yıl, Osmanlı Devleti'nin eskiye nazaran gerilediğini, dünya üzerindeki payının azaldığını, tekrar yükselebilmesi için Avrupa'nın meşrutiyet rejimini benimsememiz gerektiğini anlatan bir kitap yazmıştı ve kulağıma Harbiye'de bu sözleri telkin ettiğine dair bir dedikodu gelmişti (Kulin, 2019, s. 55).

Süleyman Paşa'nın romanda vurgulanan özelliklerinden biri de nankör olmasıdır. Onun bu özelliğini Pertevniyal Valide Sultan şu şekilde dile getirir: “İşte o meşum gece, daha gün yeni ağarırken, bir elleri tabancalı, diğer elleri kılıçlı birkaç subay, başlarında Süleyman Paşa nam nankör, arkalarında ise süngülü birkaç asker daha, haremin önündeki karakola gelmişler” (Kulin, 2019, s. 147).

2. Sultan Abdülaziz'e Karşı Gerçekleştirilen Darbeden Doğrudan Etkilenenler

Tablo 9. Sultan Abdülaziz'in Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Avni Paşa (f)	V. Murat (f)	Şevkefza Valide Sultan (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Pertevniyal Valide Sultan (f)	Adile Sultan (f)	Fahri Bey (f)	Mithat Paşa (f)	Hasan Bey (f)	Toplam (f)
Dindar				1	3	1	1	1	1	8
Müsrif				5		3				8
Batı Kültürüne Uzak			3	1		2				6
Kestirilemez Olması	2									2
Meşrutiyet Karşısı						1		1		2
Tutumlu		1								1
Yalnızlığı Sever		1								1
Batı Kültürü Unsurlarını Sever					1					1
Kaba			1							1
Hovarda						1				1
Yardımsever						1				1
Şaka Kaldırır						1				1
Kin Tutmaz						1				1
Merhametli						1				1
Temiz Kalpli						1				1
Toplam	2	2	4	7	4	13	1	2	1	36

Sultan Abdülaziz'in özelliklerini ve bu özellikleri ifade eden ben anlatıcıları gösteren Tablo 9 incelendiğinde Sultan Abdülaziz'e dair 14 farklı özelliğin belirtildiği görülür. Bu tabloda Sultan Abdülaziz'in özelliklerine 9 farklı ben anlatıcının değindiği fark edilir. Tablo 9'da Sultan Abdülaziz'in 8'er defa (%22,2) tekrarlar “Dindar” ve “Müsrif” özelliklerinin ön plana çıkarıldığı tespit edilir. Bu iki özelliği 6 tekrar (%16,6) ile “Batı Kültürüne Uzak” oluşu takip eder. Sultan Abdülaziz'e dair “Tutumlu”, “Yalnızlığı Sever”, “Batı Kültürü Unsurlarını Sever”, “Kaba”, “Hovarda”, “Yardımsever”, “Şaka Kaldırır”, “Kin Tutmaz”, “Merhametli” ve “Temiz Kalpli” özellikleri 1'er defa (%2,7) ifade edilir. Sultan Abdülaziz'in özelliklerine en fazla ben anlatıcı olarak Adile Sultan'ın değindiği görülür. Adile Sultan, Sultan Abdülaziz'in özelliklerini 13 defa (%36,1) ifade eder. Sultan Abdülaziz'in özelliklerine 1'er defa (%2,7) Fahri Bey ve Hasan Bey yer verir.

Romanda Sultan Abdülaziz'in en fazla dindar ve müsrif özelliği ön plana çıkar. Ben anlatıcı olarak Damat Nuri Paşa, Sultan Murat'ın amcası Sultan Abdülaziz'in intihar etmesine dair

şaşkınlığını dile getirirken onun dindar yönüne değinir: *"Anlattıklarımı dikkatle dinleyen Sultan Murat'ın, amcasının intiharından dolayı büyük ve samimi bir teessür içinde olduğunu görebiliyordum. Namütenahi, 'Amcam itikat sahibidir, nasıl intihar eder, aklım almıyor,' diye tekrarlıyordu"*(Kulin, 2019, s. 230). Pertevniyal Valide Sultan ise saraydaki kadınlardan Dürdane vasıtasıyla oğlu hakkında bilgi aldığını belirtirken onun dindar yönüne şu şekilde yer verir: *"Demek ki Efendimiz iki gün öncesine nazaran kendilerini daha iyi hissediyorlar, zira dün kimseyle görüşmeyip günü sadece Kur'an okumakla geçirmişlerdi, pek keyifsizdiler, dedi"*(Kulin, 2029, s. 189). Romanın ben anlatıcılarından Adile Sultan da Sultan Abdülaziz hakkında kendisine gelen bilgiyi şu şekilde aktarır: *"Gözünü dolabın anahtar deliğine dayayınca, tam karşıya isabet eden sediri de görebilmiş Nazime. Pederi, işte o sedirde oturmuş Kur'an okuyormuş. Hünkârın Kur'an okurken veya evrak incelerken rahatsız edilmek istemediğini bildiğinden tutmuş kendini, yoksa dayanamayıp içeri geçecek, kollarına atılacaktı"* (Kulin, 2019, s. 173).

Romanda Sultan Abdülaziz'in vurgulanan özelliklerinden biri müsrif oluşudur. Yazar, onun bu özelliğini iki ben anlatıcı üzerinden yansıtır: Damat Nuri Paşa ve Adile Sultan. Damat Nuri Paşa, Sultan Abdülaziz'in müsrif oluşunu şu şekilde dile getirir: *"Abdülaziz'in şuursuz harcamaları ve borçlarının vebalini bir sonraki padişah ödeyeceğine göre yeni Valide Sultan Şevkefza, Sultan Aziz ve validesinin para, tahvil ve mücevhere dair neleri varsa hepsine el konmasını emretmişti"*(Kulin, 2019, s. 197). Adile Sultan ise padişahın bu özelliğine şu şekilde değinir: *"Hovarda ve müsrif eniştesinden hiç hoşlanmayan bir sonraki hünkârımız küçük biraderim Abdülaziz'in ilk işi, sanki kendisi hiç müsrif ve hovarda değilmiş gibi, kocamı sadareten almak oldu"* (Kulin, 2019, s. 19).

Her Yerde Kan Var isimli romanda Sultan Abdülaziz, Batı kültürüne mesafeli bir kişi olarak tanıtılır. Onun bu özelliği romanda üç farklı ben anlatıcı üzerinden dile getirilir. Bu anlatıcılardan biri Şevkefza Valide Sultan'dır. O, Sultan Abdülaziz'in bu özelliğini şu şekilde ifade eder: *"Ben gizli yapardım yapacağımı. Avrupai olmaya özenenlere, Abdülaziz Han'ın alaturkalığından, kabalığından, Fransızca bilmezliğinden dem vurur, kendi evladımı göklere çıkarırdım"* (Kulin, 2019, s. 92). Damat Nuri Paşa ise Sultan Abdülaziz'in dışarıya yansıyan bu özelliğini şu şekilde ifade eder:

Rahmetli pederi II. Mahmut Han ile rahmetli ağabeyi Abdülmecit Han'ın genç yaşta vefatlarından içki ve işreti mesul tuttuğu için hiç alkol kullanmadığı, alafranga hayattan hoşlanmadığı, haremde validesi dışında yedi kadını, yedi sultan kızı ve dört şehzadesiyle, yirmi kişilik bir aile babası olarak sakin bir hayat sürdüğü bilinirdi! (Kulin, 2019, s. 114).

Ayşe Kulin, Her Yerde Kan Var'da Sultan Abdülaziz'in birçok özelliğini yansıtır. Onun bu özelliklerinden biri de Meşrutiyet karşıtlığıdır. Romanın ben anlatıcılarından Mithat Paşa, Sultan Abdülaziz'in bu özelliğini şu şekilde ifade eder: *"Niye yaptık dersiniz, ne yazık ki elimiz mahkûmdu, Abdülaziz Han, meşrutiyete direndiğinden, medeni ve asri bir idareye kavuşmak için tek çare onu hal idi"* (Kulin, 2019, s. 251). Bu darbede Mithat Paşa'nın bulunma sebebini sorgulayan Adile Sultan ise kardeşi Abdülaziz'in meşrutiyet karşıtlığını şu şekilde ifade eder: *"Şaşırmadım. Meşrutiyete her zaman karşı çıkan ve son zamanlarda giderek daha da sertleşen biraderimi indirip, Jön Türklerin gözdesi Murat'ı tahta çıkarmayı elbette istemiştir"* (Kulin, 2019, s. 31). Adile Sultan kardeşinin yardımsever, şaka kaldırır, merhametli, kin tutmayan ve temiz kalpli biri olduğunun altını şu şekilde çizer: *"Nemelazım, iyi tarafları da çoktur Aziz'in."*

Yardımseverdir, şaka kaldırır ve çok yufka yüreklidir. Kin tutmaz, çocuk gibi saftır”(Kulin, 2019, s. 20-21).

Tablo 10. Sultan Abdülaziz’in Annesi Pertevniyal Valide Sultan’ın Kişilik Özellikleri, Bu Özelliklerin Tekrar Sıklığı ve Bu Özellikleri İfade Eden Ben Anlatıcılar

	Şevkefza Valide Sultan (f)	Damat Nuri Paşa (f)	Pertevniyal Valide Sultan (f)	Adile Sultan (f)	Toplam (f)
Dindar		1	6	1	8
Hayırsever	1	1	3	3	8
Batıl İnançlı	1	3		1	5
Güvenilmez	2	1	1		4
Zengin		2	1		3
Müsrif	1			2	3
Açgözlü		1		1	2
Gösteriş Meraklısı		1			1
Kurnaz		1			1
Toplam	5	11	11	8	35

Pertevniyal Valide Sultan’ın özellikleri ve bu özelliklerini ifade eden ben anlatıcıları gösteren Tablo 10 incelendiğinde Pertevniyal Valide Sultan’a dair 9 farklı özelliğin belirtildiği ve bu özellikleri 4 farklı ben anlatıcının dile getirdiği fark edilir. Pertevniyal Valide Sultan’a dair en fazla “Dindar” ve “Hayırsever” özelliklerinin tekrar edildiği görülür. Bu iki özellik, 8’er defa (%22,8) ifade edilir. Pertevniyal Valide Sultan’a dair en az tekrar edilen özellikler ise 1’er defa (%2,8) değinilen “Gösteriş Meraklısı” ve “Kurnaz” oluşudur. Yukarıdaki tablo incelendiğinde Pertevniyal Valide Sultan’ın özelliklerine en fazla ben anlatıcı olarak Pertevniyal Valide Sultan’ın kendisi ve Damat Nuri Paşa değinir. Her iki ben anlatıcı, sultanın özelliklerine 11’er defa (%31,4) yer verirler. Pertevniyal Valide Sultan’ın özelliklerine en az, 5 defa (%14,2) değinmek suretiyle Şevkefza Valide Sultan yer verir.

Her Yerde Kan Var’da Sultan Abdülaziz’in annesi Pertevniyal Valide Sultan’ın en fazla dindar ve hayırsever özelliği vurgulanır. Pertevniyal Valide Sultan, ben anlatıcı olarak kendisinin dindarlığını şu şekilde dile getirir: *”Uzandım tekrar yatağa. Kur’an’ımı açıp, okumak istedim fakat gözlüğümü dün Adile Sultan’ı ağırladığım salonda bırakmışım, zaten üzerime bir ağırlık geldi nedense. Gözlerim kapanyordu... Dalmışım”* (Kulin, 2019, s. 188-189). Pertevniyal Valide Sultan, kendisinin hayırsever biri olduğunu ise şu şekilde belirtir: *”İstanbul şehri başta olmak üzere çeşitli beldelelere seleflerim gibi sadece cami, çeşme, bina kazandırmakla kalmayıp fakir fukara doyurdum, borçluya deva hastaya derman oldum;(...)”* (Kulin, 2019, s. 142). Onun bu özelliğini ifade eden ben anlatıcılardan biri de Damat Nuri Paşa’dır: *”Pertevniyal Valide’nin hayırlı harcamaları yok değil miymiş? Varmış elbette. Her hac mevsiminde kutsal topraklara yaptığı ihsanlar, yaptırdığı onca cami, çeşme, imaret, mektep...”*(Kulin, 2019, s. 117).

Pertevniyal Valide Sultan’ın romanda vurgulanan özelliklerinden biri güvenilmez oluşudur. Onun bu özelliği, Şevkefza Valide Sultan tarafından şu şekilde ifade edilir: *”Cülüs esnasında hakkında çıkan dedikoduları bertaraf etmek niyetiyle biraderlerine Nisbetiye Köşkü’nde hazırlattığım akşam yemeği için Pertevniyal Valide bana, ‘Biraderleri topluca öldürmeye çağırıyor,’ diye iftira atmıştı”* (Kulin, 2019, s. 241). Adile Sultan onun müsrif yönünü ise şu şekilde dile getirir: *”Çocuksu merakları yüzünden küçümsediğim lakin sevmekten hiç vazgeçmediğim müsrif*

biraderimin, kendi gibi müsrif fakat merhametli annesiyle ben zevcimi kaybettiğim yıl çok yakınlaştık” (Kulin, 2019, s. 29). Damat Nuri Paşa, ben anlatıcı olarak Valide sultanlardan, kadınefendilere, şehzadelerden sadrazamlara kadar geniş bir yelpazenin kurnaz, sinsi (güvenilmez) ve açgözlü olduklarını şu şekilde ifade eder: “Bizler... Osmanlı'nın valide sultanları, kadınefendileri, şehzadeleri, sultanları, hanım sultanları, damatları, sadrazamları, seraskerleri, nazırları maziden ders alabilmişsek, başımıza gelebilecek belalara karşı her daim tedbirli olmak zorundaydık! Sanırım işte bu yüzden kurnaz, sinsi ve açgözlüydük hepimiz” (Kulin, 2019, s. 237). Böylece Ayşe Kulin, çoklu anlatıcı tekniğini ve farklı ben anlatıcıları kullanarak roman kişilerini birçok yönleriyle eserine yansıtır.

Sonuç

Ayşe Kulin romanında çoklu anlatıcı tekniğini tercih eder. Böylece o, Sultan Abdülaziz'e karşı gerçekleştirilen darbeyi ve bu darbe bağlamında kişileri, farklı bilinçler aracılığı ile yansıtır. Ayşe Kulin'in romanını on farklı ben anlatıcı üzerinden oluşturduğu görülür. Bu ben anlatıcılar şunlardır: Sadrazam Avni Paşa, Şevkefza Valide Sultan, Pertevniyal Valide Sultan, Mithat Paşa, Damat Nuri Paşa, Sultan V. Murat, Adile Sultan, Fahri Bey, Nazif Ağa, Çerkez Hasan Bey.

Kulin, Her Yerde Kan Var'da kullandığı çoklu anlatıcı tekniği ile gerçeğin tek yönlü olmadığını gösterir. O, bireylerin sahip oldukları farklı bakış açılarının farklı algılamalara sebep olacağını altını çizer. Bu nedenle farklı ben anlatıcılar üzerinden yazar, Avni Paşa'nın 88, Şevkefza Valide Sultan'ın 46, Sultan Murat'ın 105, Pertevniyal Valide Sultan'ın 35, Sultan Abdülaziz'in 36, Mithat Paşa'nın 24, Rüştü Paşa'nın 22, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin 12, Damat Nuri Paşa'nın 12, Süleyman Paşa'nın 3 özelliğine değinir. Bunun yanında aynı roman kişinin birbiriyle çelişen özelliklerinin de verildiği fark edilir. Örneğin Şevkefza Valide Sultan, kendisini dindar olarak anlatırken Mithat Paşa, onun hırsız; Sultan Murat, Damat Nuri Paşa, Pertevniyal Valide Sultan, Mithat Paşa ve ben anlatıcı olarak Şevkefza Valide Sultan'ın kendisi kindar; Damat Nuri Paşa, Pertevniyal Valide Sultan, Adile Sultan ve Şevkefza Valide Sultan'ın kendisi güvenilmez biri olduğunu ifade eder. Aynı şekilde Pertevniyal Valide Sultan'ın biri kendisi olmak üzere üç ben anlatıcı dindar, dört ben anlatıcı hayırsever olduğunun altını çizer. Öte yandan üç ben anlatıcı onun güvenilmez, iki ben anlatıcı müsrif, iki ben anlatıcı açgözlü, birer ben anlatıcı da gösteriş meraklısı ve kurnaz olduğunu belirtir.

Her Yerde Kan Var isimli romanda kişiler, farklı hatta birbiriyle zıt özellikleri ile farklı anlatıcılar tarafından verilir. Bu durum, Kulin'in roman kişilerini karakter olarak eserine yansıttığını gösterir. İnsanlar sadece birer özellikleri ile var olmazlar. Onlarla muhatap olan her insan, onların farklı özelliklerine şahit olur. Bu da Kulin'in roman kişilerini gerçek hayata yakın ve çok yönlü yansıttığını gösterir.

Her Yerde Kan Var'da kişiler bağlamında görülen özelliklerden biri, roman kişilerinin özelliklerinin en fazla yine kendileri tarafından verilmesidir. Bu da yazarın eserine yansıttığı olay ve kişilerin gerçekliğini ve inandırıcılığını ben anlatıcılar vasıtasıyla sağladığını gösterir. Ben anlatıcı oldukları bölümlerde kendisine ait özelliklere Avni Paşa 49 defa, Şevkefza Valide Sultan 23 defa, Sultan V. Murat 61 defa, Damat Nuri Paşa 11 defa değinir. Rüştü Paşa, Hayrullah Efendi, Süleyman Paşa ve Sultan Abdülaziz, romanda ben anlatıcı olarak yer almadıkları için kendi özelliklerine değinmezler. Mithat Paşa, ben anlatıcı olarak yer almasına karşın kendine dair özelliklere 6 defa değinirken Sadrazam Avni Paşa, ben anlatıcı olarak onun özelliklerine 13 defa

değindir. Pertevniyal Valide Sultan, ben anlatıcı olarak kendi özelliklerine Damat Nuri Paşa ile aynı sayıda 11 defa değindir.

Ayşe Kulin'in Sultan Abdülaziz'e darbeyi gerçekleştirenlerin olumsuz özelliklerini vurguladığı görülür. Sultan Abdülaziz'e darbenin başını çeken kişilerden Avni Paşa, Şevkefza Valide Sultan, Rüştü Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Damat Nuri Paşa güvenilir kişiler olarak ifade edilir. Yine Avni Paşa, Şevkefza Valide Sultan, Rüştü Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Damat Nuri Paşa, Süleyman Paşa ve Sultan Murat, makam hırsı olan bireyler olarak romana yansır. Avni Paşa'nın, Şevkefza Valide Sultan'ın ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin, kindar özellikleri dile getirilir. Romanda Avni Paşa'dan, Rüştü Paşa'dan, Hayrullah Efendi'den ve Süleyman Paşa'dan nankör olarak söz edilir. Avni Paşa'nın, Rüştü Paşa'nın, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin ve Damat Nuri Paşa'nın özelliklerinden biri de paragöz/açgözlü oluşlarıdır. Romanda Avni Paşa'nın, Şevkefza Valide Sultan'ın, Damat Nuri Paşa'nın hırsız olarak nitelendirildiği görülür. Avni Paşa ile Şevkefza Valide Sultan ise rüşvetçi olarak kendilerinden söz ettirirler. Bu da yazarın ben anlatıcılar aracılığı ile Sultan Abdülaziz'e darbe yapanların olumsuz yönlerini eserine yansıttığını gösterir.

Ayşe Kulin, Sultan Abdülaziz'e karşı gerçekleşen darbeyi konu aldığı Her Yerde Kan Var'da darbenin doğrudan muhatabı olan Pertevniyal Valide Sultan ile Sultan Abdülaziz'i tamamen kusursuz göstermez. Yazar, ben anlatıcılar vasıtasıyla Sultan Abdülaziz'in dindar olduğu gibi müsrif yönüne sekizer defa değindir; Sultan Abdülaziz'in merhametli, kin tutmayan, yardımsever, temiz kalpli, şaka kaldırır olduğunun altını çizer. Bunun yanında Sultan Abdülaziz'in kaba ve hovarda olduğunu da ifade eder. Pertevniyal Valide Sultan'ın dindar ve hayırsever olduğuna sekizer defa değinirken güvenilir oluşuna dört, müsrif oluşuna üç, açgözlü oluşuna iki, gösteriş merakına ve kurnazlığına birer defa değindir. Bu da yazarın tarihsel bir olayı romanına yansıtırken taraf tutmamaya çalıştığının bir göstergesidir.

Ayşe Kulin, Her Yerde Kan Var isimli romanında Sultan Abdülaziz'e darbe yapanların meşrutiyet yönetimine bakış açıları bakımından farklılık gösterdiğini ifade eder. Avni Paşa ve Rüştü Paşa, meşrutiyet yönetimine karşıdır. Öte yandan Sultan Abdülaziz'e darbe girişiminde yer alan Mithat Paşa, Süleyman Paşa ve Sultan V. Murat meşrutiyet taraftarıdır. Şevkefza Valide Sultan'ın, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin ve Damat Nuri Paşa'nın meşrutiyete yönelik olumlu ya da olumsuz bir kanaatleri romanda yer almaz. Ülkenin yönetim şekli bağlamında farklı düşünceye sahip ya da bu konuda fikri olmayan insanları birleştiren ise Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi gerektiğine dair inançtır. Avni Paşa'nın, Şevkefza Valide Sultan'ın, Rüştü Paşa'nın, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin ve Damat Nuri Paşa'nın kin, para ve makam hırslarının Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi sürecinde etkili olduğu görülür. Öte yandan Mithat Paşa, Süleyman Paşa ve büyük oranda Sultan Murat'ın Sultan Abdülaziz'e yönelik darbeye yer almalarında meşrutiyetin ülkeyi kurtaracağına duydukları inanç etkili olur. Bu ikinci gruptan insanlar, darbe sonrasında ülkenin yönetim şeklinin meşrutiyet olarak değiştirilmeyeceğini hatta ülkeye Sultan Abdülaziz dönemini aratacak kuralsızlıkların hâkim olduğunu gördüklerinde yaptıklarına pişman olurlar.

Tanpınar (2008, s.77), 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yüzünü resmen Batı'ya döndüğünü, Halil Paşa'nın devletin yaşayabilmesi için Batı'yı taklit etmesi gerektiğini, Sâdık Rıfat Paşa ile Mustafa Reşit Paşa'nın bu yolda daha açık tekliflerde bulunduğunu ifade eder. Kulin'in romanına 19. yüzyılın bu genel kanaatini yansıttığı söylenebilir. Romanda Sultan Abdülaziz'e darbe yapan

ve bu darbeye etkin görevler üstlenen kişilerden Avni Paşa, Şevkefza Valide Sultan, Mithat Paşa ve Sultan V. Murat, Batılılar ile ya da Batı kültürü ile yakın ilişki içindedir. Öte yandan Sultan Abdülaziz'in Batı kültürüne uzak olduğu üç farklı ben anlatıcı tarafından altı defa dile getirilir. Ancak Sultan Abdülaziz'in Batı kültürüne ait unsurları sevdiğine dair ifade bir kere, annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından ifade edilir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde devlet adamı yetiştirme sistemi iyi işlemez. 19. yüzyılda bu soruna değinen isimlerden biri Sultan Abdülmecit, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamit dönemlerinde valilik ve ordu komutanlığı görevlerinde bulunan Nusret Paşa'dır. O, devlet adamı yetiştirme sistemi üzerine on üç sayfalık bir layiha yazar ve Sultan II. Abdülhamit'e sunar. Kuralsız bir biçimde amir ve memur yetiştirildiğine, bunların ellerindeki imkânları kendileri ve yakınları lehine kullandıklarına değinen Nusret Paşa, bu kişiler içinde Şirvanlı Mehmet Paşa'yı, Hüseyin Avni Paşa'yı, Şeyhülislam Hayrullah Efendi'yi ve Mithat Paşa'yı sayar (Oğuz, 2008). Kulin'in bu tarihsel gerçekliği eserine yansıttığı görülür. Her Yerde Kan Var'da adları geçen devlet adamları devlet kadrolarında yer almalarına mani olacak birçok özelliğe sahiptir. Avni Paşa, saray kadınlarını dahi rahatsız edecek denli cinsi güdülerinin tahakkümü altındadır. Onun özellikleri içinde rüşvetçi, hırsız ve güvenilmez biri olması da yer alır. Rüştü Paşa ise devlet yönetiminde sorumluluk almayan açgözlü ve güvenilmez biri olarak zikredilir. Öte yandan Mithat Paşa, güvenilmez ve kibirli olarak anlatılır. Şeyhülislam Hayrullah Efendi ise güvenilmez, liyakat sahibi olmayan ve paragöz biri olarak romanda yer bulur. Son olarak Damat Nuri Paşa, hırsız, güvenilmez, paragöz olarak romanda anlatılır.

Extended Abstract

Ayşe Kulin is one of the important names of recent Turkish literature. Kulin has produced works in literary genres and fields such as novels, stories, essays, poems, biographies, comics, children's literature, and compilations. The name of Kulin's novel, published in 2019, is "Her Yerde Kan Var". In this novel, she tells about the coup against the Ottoman Sultan Abdulaziz, one of the 19th-century Ottoman sultans, and what happened after this coup. In this work, Kulin uses the multiple narrator technique, the first person narrator, and the point of view of this narrator. The first purpose of this research is to determine through which narrators and how the characteristics of the people who took part in the coup against Sultan Abdulaziz and were primarily affected by this coup were reflected in the mentioned novel. The second aim of this study is to determine what these personality traits highlight about the 19th-century Ottoman state administration.

Qualitative research method was used in this study. This study was conducted in the context of a case study, one of the qualitative research designs. The data of this research was obtained by document review. The data collection source is Ayşe Kulin's novel named Her Yerde Kan Var. Inductive content analysis was used to analyze the data. In this context, personality traits were first coded in the novel. Categories were created using these codes. These categories were brought together under two themes: those who were at the forefront of the coup against Sultan Abdulaziz and those who were primarily affected by this coup.

There are ten different first-person narrators in Her Yerde Kan Var. These first-person narrators are Grand Vizier Avni Pasha, Şevkefza Valide Sultan, Pertevniyal Valide Sultan, Mithat Pasha, Damat Nuri Pasha, Sultan Murat V, Adile Sultan, Fahri Bey, Nazif Ağa, Çerkez Hasan Bey. In this novel, Kulin shows that the truth is not one-sided through the multiple-narrator

technique. She states that individuals have different perspectives. These different perspectives lead to different perceptions. In addition, she also gives contradictory characteristics of the same novel character. This shows that Kulin reflects the characters of her novel close to real life.

The personality traits of the people in the novel are mostly given by themselves as narrators. This shows that the author ensures the reality and credibility of events and people through first-person narrators. Ayşe Kulin emphasizes the negative characteristics of those who carried out the coup against Sultan Abdülaziz. However, she does not portray Pertevniyal Valide Sultan and Sultan Abdulaziz, who were directly affected by the coup, as completely flawless. This is an indication that the author is trying not to take sides while reflecting a historical event in her novel.

In *Her Yerde Kan Var*, those who staged a coup against Sultan Abdulaziz have different perspectives on the constitutional monarchy. People who have different opinions or have no idea about the way the country is governed agree on the dethronement of Sultan Abdulaziz. Some people understand that the country's form of government will not be changed to constitutional monarchy after the coup. These people regret what they did when they saw that irregularities dominated the country after the reign of Sultan Abdulaziz. In the 19th century, the Ottoman Empire officially turned to the West. It can be said that Kulin's novel reflects this general opinion of the 19th century. In the last period of the Ottoman Empire, the system of training statesmen did not work well. Kulin reflects this historical reality in her novel. Because the statesmen mentioned in the novel have many negative characteristics but they still serve in state positions.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yayınları
- Aydın, C. (2021). *Biyografi ile Meta-biyografi Arasında Ayşe Kulin'in Romanları Üzerine Yapısal Bir İnceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytaç, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*. Papirüs Yayınları.
- Çan, V. (2021). *Biyografi ve Kurmaca İlişkisi Bağlamında Ayşe Kulin'in Romanları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, Ö. (2021). *Ayşe Kulin'in Romanlarında Balkanlar ve Tarih* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, N. (2017). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2014). *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye, Roman, Tiyatro)*. Akçağ Yayınları.
- Bildirici, E. (2010). *Ayşe Kulin'in Romanlarında Şahıs Kadrosu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, D. (2019). *2000 Sonrası Türk Televizyon Dizilerinde Edebiyat Uyarlamalarının Aktarım Biçimlerine Eleştirel Bir Bakış ve Geçişimli Medya Uygulamaları: Ayşe Kulin – Türkan* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dündar, B. (2022). *Türkiye Türkçesinde Eylemlerin Sınıflandırılmasında Rol Oynayan Etkenler- Ayşe Kulin'in 'Kanadı Kırık Kuşlar' Romanı Örneğiyle*-[Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, M. (2023). *Ayşe Kulin'in Romanlarında Bağımsız Kadın* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dost, B. Ö. (2018). *A Descriptive Study On The Translation Of Material Culture Elements In Ayşe Kulin and Buket Uzuner's Novels* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enginün, İ. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Erdemci, A. (2011). *Ayşe Kulin'in Romanlarının Tematik Açısından İncelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. & Taşgın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Seçkin Yayıncılık.
- Gündüz, O. (2011). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı. Korkmaz, R (Ed), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*. Grafiker Yayınları. s. 399-544
- Güney, N. (2019). *Ayşe Kulin'in Sinema ve Televizyona Uyarlanan Eserleri Üzerine Bir İnceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, O. E. (2022). *Ayşe Kulin'in Nefes Nefese Adlı Romanının ve İngilizce Çevirilerinin Kent Göstergebilimi ve Çeviri Göstergebilimi Bağlamında Çözümlemesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazak, Ö. (2018). *Margaret Atwood'un 'Damızlık Kızın Öyküsü' ve Ayşe Kulin'in 'Tutsak Güneş' Adlı Distopik Eserlerinde Kadın İzleğinin Karşılaştırılması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıran, Z. & Kıran (Eziler), A. (2007). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Kulin, A. (2019). *Her Yerde Kan Var*. Everest Yayınları.
- Oğuz, M. (2008). Osmanlı Devleti'nde Devlet Adamı Kıtılığı (Kaht-ı Rical) Hakkında II. Abdülhamit'e Sunulan Bir Rapor. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 24, s. 99-134.
- Sazyek, H. (2020). *Roman Terimleri Sözlüğü/Roman Sanatından Yüz Terim*. Hece Yayınları
- Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*. (Çev. Aysel Tüfekci Akcan & Süleyman Nihat Şad). Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786052416051>
- Sönmez, V. & Alacapınar, F. G. (2018). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), s. 419-426.
- Tanpınar, A. H. (2008). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)*. Ötüken Yayınları.

- Yeşilçiçek, V. (2010). *Ayşe Kulin'in Hayatı, Sanatı, Eserleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2004). *1980 Sonrası Kadın Romancılarımızın (Adalet Ağaoğlu-Ayla Kutlu-Ayşe Kulin-Buket Uzuner) Romanlarındaki Kadına Bakış* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yumru, D. (2016). *Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Toraman Türk, S. (2023). Nitel Araştırmalar ve Eylem Araştırmaları: Hangi Desen, Ne Zaman, Neden ve Nasıl Kullanılır. Toraman Türk, S. (Ed), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırmalar ve Eylem Araştırmaları*. Pegem Akademi. s. 1-20.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0